

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 7, Sayı/ Issue 13 (Aralık/ December 2022), ss./ pp. 431-438
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1131451

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 15. 06. 2022
Kabul Tarihi/ Accepted: 11. 09. 2022

YAYILMACI POLİTİKADA ARKEOLOJİNİN KULLANIMI: DAVID HOGARTH ÖRNEĞİ (1876-1918)

THE USE OF ARCHAEOLOGY IN EXPANSIONIST POLITICS: EXAMPLE DAVID HOGARTH (1876-1918)

Elif Gizem POLAT*

Öz

Oryantalizm akımının Avrupa'da yayılması ile birlikte Osmanlı Devleti sınırları içerisinde birçok arkeolojik kazı çalışması başlatılmıştır. Bünyesinde farklı uygarlıklara ait eserleri barındırarak dünya kültürel mirasına sahip çıktığını belirten British Müzesi'nde sergilenen eserlerin birçoğu Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yapılan kazı çalışmaları sırasında açığa çıkartılan arkeolojik eserlerdir. Bunun en ünlü örneği British Müzesi'dir. British Müzesi'nde olduğu gibi farklı ülkelerde de Osmanlı İmparatorluğu topraklarından çıkartılan eserler bulunmaktadır. Bu eserler götürüldükleri ülkelere taşınırken birçok arkeolog, arkeolojiyi paravan olarak kullanmıştır. Siyasi, ziraat, etnolojik çalışmalar yürütmüş olup petrol ve kömür başta olmak üzere yeraltı zenginlikleri konusunda bilgi sağlamışlardır. Kısacası arkeologlar kendi yerel müzelerine eser taşımamın yanı sıra ülkeleri adına casusluk da yapmıştır. Bu faaliyetler Osmanlı Devleti'ni parçalayıp sömürgeleştirmek isteyen İngiltere için I. Dünya Savaşı sırasında yapılan casusluk eylemlerine temel oluşturmuştur.

Bu makalede yayılmacı politikada arkeolojinin kullanımı arkeolog ve casus David Hogarth örneğinde ele alınmıştır. Ünlü Thomas E. Lawrence'in hocası olan Hogarth'ın Osmanlı

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Tarih Ana Bilim Dalı, Kırıkkale/Türkiye. E-posta: elifgizemp@gmail.com ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1775-9238>

İmparatorluğu'na ait sınırlar içerisinde yürütmüş olduğu arkeolojik çalışmalar ile konu aydınlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Emperyalizm, 19. Yüzyıl, Casusluk, David G. Hogarth, T.E. Lawrence, Karkamış, Osmanlı İmparatorluğu.

Abstract

With the spread of orientalism movement to Europe, many archaeological excavations were carried out within the borders of the Ottoman Empire. Many of the artifacts exhibited in the British Museum, which states that it protects the world cultural heritage by hosting artifacts from different civilizations, are archaeological artifacts unearthed during the excavations in the Ottoman Empire. As in example of the British Museum, there are archaeological artifacts excavated from the territory of the Ottoman Empire in different countries. While these artifacts were transported to the countries where they were taken, many archaeologists used archaeology as a cover. Archaeologists carried out political, agricultural, ethnological studies and provided information on underground riches, especially oil and coal. In short, archaeologist have spied on behalf of their country as well as carrying artifacts to their local museums. These activities formed the basis for the espionage actions carried out during the World War I for England, who wanted to break up and colonize the Ottoman Empire.

In this article, the use of archaeology in expansionist politics is explained with the example of archaeologist and spy David Hogarth. The subject is illuminated by the archaeological studies carried out by Hogarth, who was the instructor of the celebrated Thomas E. Lawrence, within the borders of the Ottoman Empire.

Keywords: Archaeology, Imperialism, 19. Century, Spy, David G. Hogarth, T. E. Lawrence, Carchemish, Ottoman Empire.

Giriş

Arkeolojinin günümüzde bir bilim dalı olarak faaliyet göstermesinin başlangıcı diyebileceğimiz XIX. yüzyıl, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin otoritesinin zayıfladığı, Batı'nın üstünlüğünün her alanda kabul edildiği ve Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını hızlandırmak amacıyla birçok faaliyetin yürütüldüğü bir dönem olarak tarihimizde yerini almıştır. Söz konusu yüzyılda Avrupa devletleri tarafından kullanılan Osmanlı sultanlarının tahta çıkıp ülkeyi yöneteceği bir dönemin hayalini kuran Düvel-i Muazzama ve özellikle İngiltere, zengin Osmanlı topraklarında kurulacak olan kolonilerinin kalıcılığını güçlendirmek amacıyla arkeolojiyi kullanarak etnolojik, jeolojik ve ziraat üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu dönemde çıkar çatışması içerisine giren İngiltere ile Almanya XIX. yüzyılda dünyayı en kanlı savaşlardan birine sürükleyecekti. Nitekim bu savaşın en önemli sebebi Osmanlı toprakları idi.

XIX. yüzyılda arkeoloji çalışmalarının çoğu amatör olup bilimsel bir kaygı gütmemekteydi. Eser temelli arkeolojinin hafırları ise elçiler, jeologlar ve mühendisler özellikle de maden mühendisleri idi. Söz konusu çalışmaların amacı emperyalist müzelere eser kazandırmaktı. Bu eserler ile halkın eğitimi sağlanacaktı. Fakat bu eserler İngiltere gibi yayılmacı politika güden devletlerin dayanağı haline geldi. Nitekim filizlenen Hint-Avrupa teorisi buna bir örnektir. Bu bağlamda Hindistan'ı kolonileştiren İngiltere, bu sözde teori ile kültür birliği yaratmaya çalışmış ve Hindistan'da hak iddialarını güçlendirmiştir. Aynı husus Anadolu'da da uygulanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda başta David George Hogarth olmak üzere İngiliz arkeologlar ve seyyahlar Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirdikleri çalışmalarla arkeoloji bilimine katkıda bulunup sistemleşmesini sağladıkları gibi tarihi eser yağmasının da hız kazanmasına neden oldular. Bu yağmanın sergilendiği ulusal müzeler; geçmişte yaşamış büyük medeniyetlerin maddi kültür eserlerini, Eski ve Yeni Ahit'te zikredilen şehirlerin kalıntılarını ancak üstün bir

ırkın koruyabileceği düşüncesi ile hareket ettiler. Bazen rüşvet bazen tehdit yoluyla kendi coğrafyasından koparılan tarihi eserler, o coğrafyanın ve üzerinde yaşayan toplumun da koruyuculuğunun üstlenildiğini dolaylı yoldan simgeleyen alanlar haline geldi.¹

Araştırma konumuz olan arkeologların müze casusluğu ilk bakışta Osmanlı Devleti'nde Avrupa'nın maddi kültür yağmasının sergilendiği ve kültürel zenginliğin göstergesi haline gelen müzelere eser kazandırmak için çabalayan müze ajanlarının seferleri gibi gözükmetedir. Fakat özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında bölgeye dair bilgi birikimleri sebebiyle müze ajanlığından siyasi ve hatta saha ajanlığına terfi eden arkeologlardan David George Hogarth bu makalede örnek olarak ele alınacaktır.

Arkeolojinin Osmanlı Devleti'ndeki Gelişimi ve Emperyalizm ile İlişkisi

Arkeoloji, genel manada günümüze kadar ulaşmış olan materyallerden yola çıkarak geçmiş ve o geçmişte yaşayan toplumu anlamaya ve açıklamaya çalışan bir bilim dalıdır. Bu materyallerin sergilendiği müzeler hususunda ise önce koleksiyonerliğin geliştiği görülmekte olup bu koleksiyonlara eser kazandırmak amacıyla önceleri burjuvanın satın alma yoluyla, daha sonra ise kazı çalışmalarına maddi destek sağlaması ile bu koleksiyonların çoğalıp birer müzeye dönüştüğü gözlemlenmektedir. Bu müzeler ilk başta elit kesimin görebildiği ve birer saygınlık göstergesi iken daha sonraları kamuya açılmaya başlanmıştır.

Kutsal Kitap ve Antik Döneme ait yazılı eserler Rönesans Dönemi Avrupası'nda önem kazanmış Michelangelo gibi büyük sanatçıların eserlerini etkilemekle kalmamış, bu kitaplarda anlatılan şehirlere olan ilgi de artmıştır.² Bazı Antik Yunan ve Roma heykellerinin yine bu dönemde sergilenmesi ile birlikte antik uygarlıklara olan hayranlık, Avrupa'da XVII. ve XVIII. yüzyıllarda kendi kökleri veyahut kardeş köklerinin Yunan ve Roma Uygarlıklarından geldiği düşüncesi Klasik Arkeolojiyi meydana getirmiştir.³ Reform hareketiyle başlayan ve Charles Darwin'in evrim teorisiyle zirveye ulaşan dinlere olan güvensizlik Kutsal Kitap Arkeolojisini de beraberinde getirmiş; Tevrat ve İncil'de adı geçen yerleri, arkeolojik olarak araştırıp somut birer kanıt olarak sunma kaygısı bu şehirlerin bulunduğu topraklar olan Yakınoğu coğrafyasına araştırma heyetlerinin ve seyyahların akın etmeleri ile sonuçlanmıştır. 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi'nin ardından dünyaya yayılan milliyetçilik akımından etkilenen arkeoloji, "nereden geldik?" sorusunu ulusçu bir çerçevede değerlendirmeye başlamıştır. Son olarak Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan hammadde arayışı ve sömürge yarışı ile de emperyalist devletlerin işgal ettikleri bölgelerde arkeoloji aracılığıyla hak iddiaları güçlendirilmiş ve işgaller meşrulaştırılmıştır.

Henüz bir bilimsel çalışma diyemeyeceğimiz ve nitekim çoğunluğu amatör arkeolog olarak adlandırılan elçi, konsolos, maden, jeoloji mühendisleri ve seyyahların yaptığı 'âsâr ameliatı' bir maceracının veyahut tarih aşığı'nın çalışmaları olarak görülmüşse de Almanya'da kayzeri, Rusya'da çarı, İngiltere Hükümetini, Amerika'da petrol şirketlerini ve başkanları, İtalya'da Dışişleri Bakanlığını ilgilendiren bir konu olmuştur.

XIX. ve XX. yüzyıllarda asıl görevi müze ajanlığı olup estetik yanı güçlü olan eserleri ulusal müzelere kazandırmak ve bunları halkı eğitmek için kullanmak olan arkeologlar, başta İngiltere olmak üzere Avrupa'nın Osmanlı Devleti'ndeki nüfuzlarını nasıl ve ne kadar arttırabiliriz sorularını cevaplandırın çalışmalar yürütmüşlerdir. Misal olarak İtalya Dışişleri Bakanı Anadolu'ya nüfuz etmek amacıyla arkeoloji heyetlerinin görevlendirilmesini gerekli

¹ Shaw 2020, 30.

² Özdoğan 2012, 70.

³ During 2016, 39.

görmüştür.⁴ Almanya ise bu sömürüye arkeolog ve diplomat Max von Oppenheim ile katılmıştır. Çarlık Rusya İstanbul'da ilk arkeoloji enstitüsünü kurmuştur.⁵

Grecism (Helen Hayranlığı) ise XVIII. yüzyıldan başlayarak Batıya hâkim olmuş bir görüştür.⁶ Avrupa devletleri Yunan ve Roma'yı kendi kültür temelinde görmekle birlikte Şark araştırmalarını Bizans ve Klasik dönemlerden öteye götürerek Assur, Hitit, Arami gibi Doğu kökenli halkların çalışmalarını yapmaya başlamıştır. Böylece Kutsal Kitap'ın somutlaştırılması adına birçok arkeolojik çalışma başlatan arkeologlar, Osmanlı Devleti'nden aldığı izinler ile Yakındoğu coğrafyasının yer altı ve yer üstü zenginliklerini de keşfetmeye başladı. Nitekim arkeolog unvanını kullanan birçok jeolog Musul ve çevresinde petrol bulmak amacıyla araştırmalar gerçekleştirdi ve Osmanlı Devleti subaylarına yakalandı.⁷ Osmanlı Devleti topraklarında yapılan çalışmalarda suiistimalin fazlaca artması sonucunda 1897 yılında âsâr-ı atıka araştırması yapacak kişilerin uzmanlıklarını belgelemeleri istenmeye başlandı.⁸ Ayrıca nizamnameler hazırlanmış özellikle 1881 yılında Osman Hamdi Bey'in Müze-i Hümayun müdürü olması ile denetim sıkılaştırılmıştır. Bu bağlamda söz konusu Âsâr-ı Atıka Nizamnamesine göre eski eserler devlet malı sayılmış ve yurt dışına çıkarılması tamamen yasaklanmıştır.⁹

Bununla birlikte Kutsal Kitap Arkeolojisi; Tanzimat Fermanı, Meşrutiyetin ilanı gibi tebaası üzerindeki otoritesini arttırmayı amaçlayan yenilik hareketleri veyahut Batıcılık, Osmanlıcılık, Panturanizm ve Panislamizm gibi fikir akımlarıyla devletin çökmesini engellemeye çalışan ve yöneticilerinin Müslüman olduğu Osmanlı Devleti için pek de iyi olmamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin çöküşünde bir iç problem haline gelen ve bu süreçte önemli roller üstlenen misyonerlere somut birer dayanak sağlamıştır.

Arkeoloji Osmanlı Devleti nezdinde ise Batılılaşma hareketleri içerisinde müze çalışmaları ile birlikte ivme kazanmıştır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Batılılaşma hareketlerine hız verilmesinin ardından 'âsâr-ı atıka' kavramı Osmanlı belgelerinde sıkça zikredilir olmuştur.¹⁰ Batılı tarzda ilk müzecilik çalışması olan Aya İrini Kilisesi'ndeki Mecma-i Âsâr-ı Atıka öncesinde türbe ve tekkelerde korunan ve sergilenen eşyalar ilk müzeler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹ Bu hususla ilgili belirtmek gerekir ki müzelerin kökenini oluşturan ve elit kesimin meydana getirdiği koleksiyonlar her dönemin kendine özgü fikir akımlarını da içermektedir. Nitekim Avrupa'da Grek ve Roma sikkelerinden oluşan koleksiyonlar veya doğa bilimi açısından önem arz eden çalışmalar koleksiyonlarda ön plandayken, Türklere ait koleksiyonların genellikle sikke, elyazması, hat ve tezhip sanatı eserlerden meydana geldiği görülmektedir.¹² Bu durum Avrupa'da Grek ve Roma hayranlığının (Philhellenizm) kimlik arayışıyla birleşmesi ve Avrupalı devletlerin kökenlerini bu uygarlıklara dayandırmasıyla ilişkilendirilmektedir. Osmanlı Devleti'nin ise yönünü Batıya çevirmeden önce bu eserlerle ilgilenmemesi anlaşılır bir durumdur. Bununla birlikte İslami olmayan Doğu kökenli eserlerin Osmanlı Devleti'nde açılan 'Batılı Müzelerde' yer almadığı ve Batılılaşma çerçevesinde Antik Yunan ve Roma Dönemlerinin kapsamlı olarak araştırıldığı Klasik Arkeolojinin ön plana çıktığı görülmektedir.¹³ Bu durum da yine bu dönemin fikrî yapısı çerçevesinde değerlendirilmelidir. Yunan ve Roma kalıntılarından oluşan

⁴ Çelebi 2007, 388

⁵ Ünal 2015.

⁶ Özdoğan 2012, 64

⁷ Hopkirk 1995, 39.

⁸ Karaca 2004, 388.

⁹ Cezar 1971, 297.

¹⁰ Özdoğan 2002, 111.

¹¹ Özkan 2004, 66-67.

¹² Özkan 2004, 71.

¹³ Özdoğan 2006, 32.

koleksiyonların sergilenmesi ile Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyal bakımdan Avrupa'ya yakınlığı vurgulanmak istenmiştir. Ayrıca tebaasının farklı uluslardan oluşması sebebiyle milliyetçilikten fazlasıyla uzak durmaya çalışan Osmanlı Devleti için söz konusu arkeoloji çalışmaları ve müzelerde sergilenen eserler toprak bütünlüğünü simgelemekte ve Avrupa'nın büyüklüğünün Osmanlı topraklarında daha önce kurulan medeniyetler sayesinde olduğu özellikle belirtilmektedir.¹⁴ Nitekim 17 Ağustos 1880 tarihinde Çinili Köşk'te Maarif Nazırı Münif Paşa'nın açılış konuşmasında da bu durum vurgulanmış olup eski eser kaçakçılığı ve bu kaçakçılığın sebebinin eski eserlere Osmanlı Devleti'nde kıymet verilmemesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Ek olarak Osmanlı Devleti'nde bu tutumun değiştiğini, bunun en açık örneğinin Müze-i Hümayun olduğunu vurgulayan Münif Paşa, Avrupalıların bu hususta fikir ve davranışlarını değiştirmelerini ümit ettiği söylemiştir.¹⁵

Osmanlı Devleti'nde müze ve arkeoloji adına yapılan çalışmaların Avrupa ile Osmanlı Devleti arasındaki uluslararası siyasi kaygılar olduğu açıktır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde yapılan çalışmalar Avrupa'daki gibi eser temelli olup, Antik Yunan ve Roma Dönemlerini benimseyerek Avrupalı milletler arasında yer edinilmeye çalışılmıştır.

Arkeolojinin Paravan Olarak Kullanımı: David G. Hogarth Örneği

David George Hogarth 1862 yılında İngiltere'de dünyaya geldi. Winchester Koleji'ne giden Hogarth, ardından Oxford Magdalen Koleji'ni bitirdi. Oxford Üniversitesi'nde akademisyen olarak görev aldı. Bunun yanı sıra arkeolog unvanı ile kazılar gerçekleştirdi. Nitekim Karkamış bunlardan biridir. Arkeoloji dünyasında Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirdiği kazılarla Avrupa'da ün kazanan David G. Hogarth sadece Karkamış'ta değil Anadolu, Kıbrıs ve Mısır'da da arkeolojik kazılar gerçekleştirdi. Atina'da kurulan İngiliz Arkeoloji Okulu'nda uzun yıllar çalışan Hogarth, 1897 yılında Girit'te, Türk Yunan Savaşları esnasında ise Teselya'da Times gazetesi adına muhabirlik yaptı.¹⁶ Sadece bir arkeolog değil aynı zamanda İngiliz İstihbarat Dairesi ile ilişkileri olan bir İngiliz milliyetçisi idi. Nitekim Osmanlı Devleti'ne yaptığı seyahatlerde bu husus ön plana çıkmaktadır. Hogarth Anadolu seyahatinin ardından İngiltere'nin buradaki meşruluğundan bahsetmiştir.¹⁷ Bu bağlamda Hogarth'ın İngiltere'nin Anadolu'da hak iddia etmesinin burada bulunan Yunan ve Roma kalıntılarına dayandığını düşünmekteyiz. Bununla birlikte David G. Hogarth'ın Anadolu seyahatini arkeolojik değil siyasi amaç ile gerçekleştirdiği açıktır.

Karkamış'taki eserleri Britanya'ya taşıyan Hogarth, ileride Birinci Dünya Savaşı esnasında da casusluğa devam edecekti. 1911 yılının Şubat ayında Hogarth ile ünlü ajan Lawrence Beyrut, Hayfa, Nâsiriye, Yermük, Humus ve Halep'e gidip araştırmalar yaptılar. Bu seyahat siyasî içerikli olup, Berlin-Bağdat Demiryolu hakkında bilgi toplamak amacı taşımaktaydı. Bunun dışında sözü edilen şehirlerdeki etno-kültürel yapı, Arap aşiretlerinin durumu ve milliyetçilik hareketlerini raporlaştırıp Dışişleri Bakanlığı'na yolladılar.¹⁸

Karkamış Antik Kenti'nin görünürdeki kazı başkanı olan David G. Hogarth daha öncesinden fikir babalığını yaptığı Thomas E. Lawrence ve Charles Leonard Woolley'i de yanına aldı. Nitekim kazılar esnasında Hogarth istihbarat çalışmaları yaparken veyahut Londra'ya seyahat ederken Karkamış kazılarına Charles Leonard Woolley başkanlık ediyordu. Karkamış, söz konusu isimler tarafından 1878-1881, 1911-1914 ve 1919-1920 yılları arasında kazıldı. British Museum önderliğinde yapılan Karkamış kazıları ilk başta deneyseldi.¹⁹ Karkamış'tan çıkarılan eserler C. Leonard Woolley başkanlığında British Museum'a taşındı.

¹⁴ Shaw 2020, 94-95.

¹⁵ Cezar 1995, 180.

¹⁶ Koloğlu 2018, 29-30.

¹⁷ McMeekin 2012, 90.

¹⁸ Westrate 1992, 43.

¹⁹ Hogarth et al. 1952, 1.

Bu çalışmasından dolayı Woolley'e Sir unvanı layık görüldü. Görüldüğü üzere İngiltere müzelerine eser kazandıranlara özel önem veriyordu. Bununla da kalmayarak Karkamış bir tür paravan olarak kullanıldı. Bir kilometre ötede Berlin- Bağdat Demiryolu için inşa edilmekte olan köprü gözlenmekte ve hattın zayıf yönleri taranarak Dışişleri Bakanlığı'na aktarılmaktaydı.²⁰

1909 yılında Ashmolean Müzesi'nin sorumlusu olan Hogarth ise burada çalışmalarına devam etti.²¹ Yapılan kazılarda ise Osmanlı Devleti tarafından ruhsatsız iş yapılmasına müsaade edilmemiştir. Hogarth'a, Halep'te kazı yapması için iki yıl süre ile ruhsat verilmiştir.²² İki yılın ardından Hogarth'ın Londra'da olması sebebiyle ruhsat Woolley adına çıkartılmıştır.²³ Kazılar esnasında bir de memur tayin edildi.²⁴ Söz konusu memur Mazlum Bey olup Halep'e giderken Hogarth ve ekibine yardım etti. Bunun dışında Müze-i Hümayunca da memurlar atanmış olup kazılar belirli aralıklarla teftiş edildi. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nden bir de seyahat izni alan Hogarth, gezileri esnasında İngiliz subayları ile Devlet-i Aliyye'de rahatlıkla cirit atıyordu.²⁵ Nitekim Hogarth'ın Ayıntab vilayetinde yaptığı çalışmalar casusluk yaptığının bir göstergesidir. Buradaki dağların ve geçitlerin fotoğraflarını çekip haritalandırmıştır. Gezilerin stratejik noktalar olduğu ve Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılan haritaların temelini oluşturması dikkat çekicidir. Bununla birlikte mezarlarda bulunan eski yazıları, taşları ve camileri inceleyerek notlar almıştır. Bazı âsâr-ı atîka satın alan Hogarth Osmanlı Devleti subaylarına yakalanmış ve bu eserleri tekrar teslim etmek zorunda kalmıştır.²⁶ Her seyahatinde Osmanlı Devleti tarafından izlenmiştir.²⁷

1915 yılına gelindiğinde Deniz İstihbarat Bölümü'ne atanan Hogarth, bir yıl sonra yeni kurulan Arap Büro'nun direktörlüğüne atandı.²⁸ Hogarth'ın I. Dünya Savaşı'ndan önce Britanya istihbaratıyla temas geçmişi vardı. İngiliz istihbaratı uzun süre akademiye asker toplama alanı olarak kullandı.²⁹ 8 Eylül 1915 tarihli belgenin aydınlatığına göre Hogarth İstanbul'a görevli olarak geldi ve çantalarına el konuldu.³⁰ Arap Büro'nun direktörlüğüne atanan Hogarth, Thomas Edward Lawrence'i de yanına aldı. Savaş boyunca Gertrude Bell, Leonard Woolley, Thomas E. Lawrence ve David G. Hogarth birlikte çalıştılar. Bu çalışmalar arasında Arapları isyana teşvik etmek, Türklere karşı propaganda hazırlamak, Arap Bulletin'e raporlar yollamak vardı. Savaş esnasında ve savaştan sonra özellikle Almanlar tarafından kazılıp gün yüzüne çıkartılan arkeolojik eserlerin peşine düşen Hogarth, 1927 yılında öldü.³¹

Sonuç

Arkeoloji bir bilim dalı olmadan önce eser temelli kazıların yapıldığı ve elit kesime hitap eden bir meslek idi. Bunun yanı sıra yüzey araştırması bu işin bir gereği olduğu için arkeologlar istedikleri gibi seyahat edebiliyorlar ve unvanlarını kullanarak istedikleri bilgiye erişebiliyorlardı. David G. Hogarth gibi isimler bölgenin dilini ana dili gibi konuşabiliyor ve Bedevi şeyhleri ile iletişim kurabiliyorlardı.

²⁰ Koloğlu 2018, 31.

²¹ Yüce 2018, 189

²² BOA İ. MF. Dosya No: 16, Gömlek No: 51, H 28.10.1328. BOA BEO. Dosya No: 3819, Gömlek No: 286414, H 03.11.1328.

²³ BOA BEO. Dosya No: 4069, Gömlek No: 305123, H 21.08.1330. BOA İ. MF. Dosya No: 20, Gömlek No: 8, H 18.08.1330.

²⁴ BOA MF. MKT. Dosya No: 1168, Gömlek No: 13, H 14.03.1329.

²⁵ BOA DH. İD. Dosya No: 28, Gömlek No: 11, H 19.03. 1329.

²⁶ BOA DH. MKT. Dosya No: 2067, Gömlek No: 16, H 03.11.1311.

²⁷ BOA DH. ŞFR. Dosya No: 165, Gömlek No: 103, R 13.02.1310.

²⁸ Polat 2010, 122-123.

²⁹ Westrate 1992, 42.

³⁰ BOA HR. SYS. Dosya No: 2218, Gömlek No: 8, M 08.09.1915.

³¹ Özşavlı 2016, 229-238.

Bu çalışmada da görüldüğü üzere arkeolojiyi bir paravan olarak kullanan arkeologlar Osmanlı Devleti'ne düzenledikleri her seyahatte casusluk faaliyetleri yürütmüş, yerli kabileler ile iyi ilişkiler kurmuşlardır. Bir örnek olarak verdiğimiz David George Hogarth bunlardan yalnızca biri olup kazı çalışmaları ile çevre alanlarda casusluk faaliyetlerine devam ettiği gözlemlenmektedir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ise edindiği bilgiler doğrultusunda çalışmalarına devam eden Hogarth, önce Deniz İstihbarat Bölümüne sonra ise Arap Büro'ya atandı.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The author declare no conflict of interest.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA):

DH. ŞFR. Dosya No: 165, Gömlek No: 103, Rumi 13.02.1310.

DH. MKT. Dosya No: 2067, Gömlek No: 16 Hicri 03.11.1311.

İ. MF. Dosya No: 16, Gömlek No: 51, Hicri 28.10.1328.

BEO. Dosya No: 3819, Gömlek No: 286414, Hicri 03.11.1328.

MF. MKT. Dosya No: 1168, Gömlek No: 13, Hicri 14.03.1329.

DH. İD. Dosya No: 28, Gömlek No: 11, Hicri 19.03.1329.

İ. MF. Dosya No: 20, Gömlek No: 8, Hicri 18.08.1330.

BEO. Dosya No: 4069, Gömlek No: 305123, Hicri 21.08.1330.

HR. SYS. Dosya No: 2218, Gömlek No: 8, Miladi 08.09.1915.

Telif Eserler

Cezar, M. 1971, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi Bey I. Cilt*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Çelebi, M. 2007, "Antalya Bölgesi'nde İtalyan Arkeoloji Heyetleri", *Adalya*, X, 1-16.

During, B. S. 2016, *Küçük Asya'nın Tarihöncesi Karmaşık Avcı-Toplayıcılardan Erken Kentsel Toplumlara*, Çeviri: Azer Kesikin, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Hogarth, D.G-Thompson, R.-Campbell, Woolley-C. Leonard-Lawrence, T. E.-Guy, P. L. O.-Reitlinger, H. 1952, *Carchemish: Report on the Excavations at Jerablus on Behalf of the British Museum*, London: The Trustees of the British Museum.

Hopkirk, P. 1995, *İstanbul'un Doğusu'nda Bitmeyen Oyun*, (Çev. M. Harmancı), İstanbul: Gençlik Yayınları.

Karaca, A. 2004, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeoloji Bilinci", *CIEPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XVI Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Koloğlu, O. 2018, *Lawrence Efsanesi*, 2. Baskı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

McMeekin, S. 2012, *Berlin-Bağdat Demiryolu*, Çev: Azize F. Çakır, İstanbul: Kitap Matbaacılık

- Özdoğan, M. 2002, "Ideology and Archaeology in Turkey", *Archaeology Under Fire Nationalism, Politics and Heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, Editör: Lynn Meskell, Londra, 111-123.
- Özdoğan, M. 2006, *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özdoğan, M. 2012, *50 Soruda Arkeoloji*, İstanbul: Bilim ve Gerçek Kitaplığı.
- Özkan, S. 2004, "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Koleksiyonculuğu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX/2, 65-86.
- Özşavlı, H. 2016, "Almanların Irak'tan Götürdükleri Tarihi Eserlere İlişkin Bazı İngiliz Arşiv Belgeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi, Kût'ül Amâre Zaferi I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi*, Atatürk Kültü, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 229-238.
- Polat, Ü. G. 2010, "Türk Alman Propagandası Karşısında Arap Bürosu'nun Kuruluşu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26/76, 97-132.
- Shaw, W.M.K. 2020, *Osmanlı Müzeciliği Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi*, 3. Baskı, Çev: Esin Soğancılar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Westrate, B. 1992, *The Arab Bureau British Policy in the Middle East 1916-1920*, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Ünal, F. 2015, *Ruslar Bizans'ın Peşinde İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü (1894-1914)*, İstanbul: İlgî Kültür Sanat.
- Yüce, S. 2018, *Britanya'nın Ortadoğu Politikası ve Gertrude Bell*, 2. Baskı, İstanbul: Nizamiye Akademi.